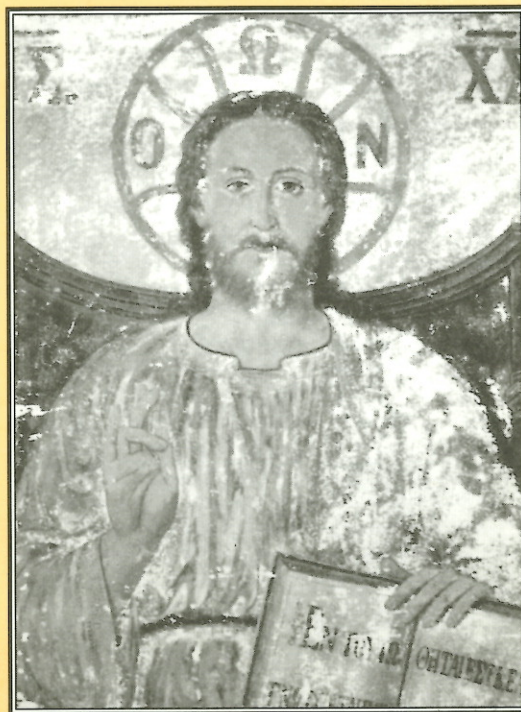

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΦΙΛΟΚΑΛΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Μιά ὀρθόδοξη πρόταση ζωῆς

ΑΘΗΝΑ 1999

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΦΙΛΟΚΑΛΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Μιά ὀρθόδοξη πρόταση ζωῆς

Ἀνάτυπο ἀπό τό περιοδικό «Κοινωνία»
ἔτος ΜΒ', τεύχος 2, Ἀπριλίου - Ἰουνίου 1999, σσ. 141-151

ΑΘΗΝΑ 1999

Εικόνα εξωφύλλου: *Ὁ Χριστός τῆς Πάτμου*
φωτογραφία Ἰ. Στ. Παπαδόπουλου

Εικόνα ὀπισθοφύλλου: *Ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαήλ* (λεπτομέρεια),
Βυζαντινὸ Μουσεῖο, 14ος αἰώνας

Ο ΦΙΛΟΚΑΛΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Μιά ὀρθόδοξη πρόταση ζωῆς*

Ἀλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

Ἡ ἀναστήλωση τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο

Γτή δίψα τοῦ ἀνθρώπου γιά ζωή πολλές εἶναι οἱ προτάσεις πού τοῦ γίνονται καί τά προϊόντα πού τοῦ προσφέρονται γιά νά κατασιγάσουν αὐτή τή δίψα. Τό «δίψα γιά ζωή», ὡς πρῶτο σκέλος μιᾶς φράσης, ἀκολουθεῖται συνήθως ἀπό ἕνα δεύτερο σκέλος, πού συνειρμικά, δίνει ἀπάντηση προτείνοντας γνωστό ἀναψυκτικό.

Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, δύο χιλιάδες χρόνια πρίν, πρότεινε τόν ἑαυτό του σάν τήν ἀληθινή ἀναψυχή, σάν τό ζωντανό νερό καί παρότρυνε τούς διψῶντας: «ἐάν τις διψᾷ ἐρχέσθω πρός με καί πινέτω» (Ἰωάννου ζ' 37). «καί ὁ θέλων λαβέτω ὕδωρ ζωῆς δωρεάν» (Ἀποκάλυψη κβ' 17). Ἦταν Ἐκεῖνος πού ἦλθε στόν κόσμο «ἵνα (οἱ ἄνθρωποι) ζώην ἔχωσι καί περισσόν ἔχωσι» (Ἰωάννου ι' 10). Τό ζητούμενο εἶναι νά ζήσει ὁ ἄνθρωπος καί ὁ κόσμος, καί ἡ Ἐκκλησία εὐχεται στή λατρεία της ὑπέρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος, ὅμως, γιά νά ζήσει, πρέπει νά γεννηθεῖ ἄνωθεν (πρβλ. Ἰωάννου γ' 3), νά ζήσει ἐν Χριστῷ ὥστε νά γίνει ὁ καινός ἐν Χριστῷ ἄνθρωπος, ἀκολουθώντας Ἐκεῖνον πού εἶπε, ὅτι «ἐγώ εἰμί ἡ ὁδός, ἡ ἀλήθεια καί ἡ ζωή» (Ἰωάννου ιδ' 6).

* Ὁμιλία, πού ἐκφωνήθηκε στήν αἴθουσα τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου « Παρνασσός», τήν παραμονή τῆς Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας (27.2.1999).

Ἡ Ἐκκλησία μας διαθέτει, λοιπόν, ἀνάμεσα σέ ἄλλες προτάσεις πού ἄλλοι προσφέρουν, μία πρόταση ζωῆς πού δέν εἶναι κάτι τό ἀφηρημένο, τό ἀσαφές, τό γενικό, μία ἔννοια, ἀλλά κάτι τό συγκεκριμένο· ὄχι μιὰ ἰδέα ἀλλά ἓνα πρόσωπο, τόν ζωντανό Θεό, στό πρόσωπο τοῦ σαρκωθέντος Λόγου τοῦ Θεοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού κατ' εἰκόνα Του ἐκτίσθη ὁ ἄνθρωπος γιά νά τοῦ μοιάσει.

Ἡ δοκιμασία καί ἡ πτώση του δυσκόλεψε τόν ἄνθρωπο στό νά ἔχει σαφή γνώση καί ἀντίληψη περί εἰκόνας καί ὁμοιώσεως. Ἡ εἰκόνα εἶχε ἀμαυρωθεῖ καί ἦταν δυσδιάκριτη. Ὁ ἄνθρωπος ἔστρεψε τήν προσοχή του σέ θεοῦς καί εἶδωλα. Ἐπρεπε νά ἔλθει τό πλήρωμα τοῦ χρόνου, γιά νά ἐξαποστείλει ὁ Θεός τόν Υἱόν Του (Γαλάτας δ' 4), ὁ ὁποῖος, καθώς τονίζει ὁ Ἀπ. Παῦλος, «ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως» (Κολοσ. α' 15), κι ἔτσι νά φανεῖ καθαρά τό κατ' εἰκόνα καί τό καθ' ὁμοίωσιν τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Ἅγ. Εἰρηναῖος ὁ Λουγδούνου ἐκφράζει αὐτή τήν ἀλήθεια, ὅταν ὑποστηρίζει ὅτι: «ἐν τοῖς πρόσθεν χρόνοις ἐλέγετο μὲν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονέναι τόν ἄνθρωπον, οὐκ ἐδείκνυτο δέ. Ἐτι γάρ ἀόρατος ἦν ὁ Λόγος, οὗ κατ' εἰκόνα ὁ ἄνθρωπος ἐγεγόνει. Διά τοῦτο δὴ καί τήν ὁμοίωσιν ραδίως ἀπέβαλεν. Ὅποτε δέ σάρξ ἐγένετο ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, τά ἀμφοτέρωτα ἐπεκύρωσε· καί γάρ καί τήν εἰκόνα ἐδειξεν ἀληθῶς, αὐτός τοῦτο γενόμενος, ὅπερ ἦν ἡ εἰκὼν αὐτοῦ· καί τήν ὁμοίωσιν βεβαίως κατέστησε, συνεξομοιώσας τόν ἄνθρωπον τῷ ἀοράτῳ Πατρί».¹ Παρ' ὅλα αὐτά, οἱ συνέπειες τῆς πρώτης παρακοῆς τόν ἀκολουθοῦν καί ἔχει βαθεῖα συναίσθηση τῶν ἀποτελεσμάτων της. Δέν θά μπορούσε νά διατυπωθεῖ καλύτερα αὐτή ἡ κατάσταση ἀπό τόν ἀπαράμιλλο τρόπο μέ τόν ὁποῖο τήν ἐκφράζει ὁ ποιητικός λόγος τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης σέ τροπάρια ᾠδῶν τοῦ Μ. Κανόνα.

*«Ἐσπίλωσα τόν τῆς σαρκός μου χιτῶνα
καί κατερρύπωσα τό κατ' εἰκόνα,
Σωτήρ, καί καθ' ὁμοίωσιν.
Ἡμαύρωσα τῆς ψυχῆς τό ὠραῖον,
ταῖς τῶν παθῶν ἡδοναῖς...
Διέρρηξα νῦν τήν στολήν μου τήν πρώτην,
ἦν ἐξυφάνατό μοι ὁ Πλαστοουργός ἐξ ἀρχῆς,
καί ἔνθεν κεῖμαι γυμνός».*

1, Ἐλεγχος τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, Βιβλίον V, 16,2 (Sources Chrétiennes, No 153, 1969, σ. 216-217.

Ἔχει πλήρη συνείδηση τῆς ἀπωλείας καὶ ἀπονεκρώσεως τοῦ κάλλους:
«Ἀπόλεσα, τὸ πρωτόκτιστον κάλλος,
καὶ τὴν εὐπρέπειάν μου·
καὶ ἄρτι κεῖμαι γυμνός,
καὶ καταισχύνομαι».

*Κατέχρωσα τὴν εἰκόνα σου,
καὶ παρέφθειρα τὴν ἐντολήν σου·
ὄλον ἀπενεκρώθη τὸ κάλλος,
καὶ τοῖς πάθεσιν ἐσθέσθη Σωτὴρ ἡ λαμπάς».*

Ἐν τούτοις μέχρι τὴν τελευταία του στιγμή ὁ ἄνθρωπος δέν χάνει τὴν πεποίθησή του καὶ ἀναφωνεῖ:

«Εἰκὼν εἰμί τῆς ἀρρήτου δόξης σου εἰ καὶ στίγματα φέρω πταισμάτων».

Αὐτὴ ἡ πεποίθηση, πού εἶναι διάσπαρτη στὴν παράδοσή μας, διαμορφώνει μιὰ ὀρθόδοξη στάση ζωῆς, τὴν ὁποία χαρακτηρίζουμε ὡς φιλοκαλική. Αὐτὴ συνίσταται σέ μιὰ μακρὰ, ἐπίπονη καὶ ἐπίμονη προσπάθεια ἀναμορφώσεως καὶ ὡς ἐκ τούτου μεταμορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου ἐπὶ τὸ ἀρχαῖον κάλλος, ὅπου ὅλα ὅσα ἐγιναν ἦσαν «καλά λίαν» σύμφωνα μέ τὴν διήγηση τῆς Γενέσεως, ἀλλὰ ἐπιδέχονταν καὶ μιὰ ἐπὶ τὰ βελτίω πρόοδο. Στὴν ἐξυπηρέτηση αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ στόχου, τῆς ἐπιδιώξεως τῆς καλύτερης δυνατῆς ἀριότητος, πού ἀντανακλᾷ καὶ ἀνταποκρίνεται σέ μιὰ ἐσωτερικὴ ἐνδόμυχη ἁρμονικὴ διάταξη, θά πρέπει νά κινηθοῦμε μέ τέχνη καὶ ἐπιστήμη. Ἡ Ἐκκλησία μας τὸ ἐπιχειρεῖ ἀσκώντας τὴν κατεξοχὴν ἐπιστήμη καὶ τέχνη τῆς Ποιμαντικῆς καὶ ἀγωνίζεται γι' αὐτό, τροχιοδρομώντας ἔτσι τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἀγώνας αὐτός ἐγκεῖται στὴν προσπάθεια πού καταβάλλει ἔτσι ὥστε μέ τὸ «ἐργόχειρο» καὶ τὴν «ἐργασία τῶν ἐντολῶν» νά χειραγωγῆσει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ κατ' εἰκόνα στό καθ' ὁμοίωσιν φροντίζοντας «τὸ ἀρχαῖον κάλλος ἀναμορφώσασθαι», «ἄχρισ οὐ μορφωθῆ Χριστός ἐν ἡμῖν» (Γαλάτας δ' 19), ὁ Ὅποιος εἶναι «ὁ ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων» (Ψαλμός 44,3). Αὐτὴ ἡ ὁμορφιά, αὐτὸ τὸ κάλλος ἀνακλᾶται καὶ φωτίζει ὡς δόξα τὸν κόσμο καὶ τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς μεταμορφώνει καὶ τοὺς καλεῖ σέ κοινωνία, «ὅθεν καὶ κάλλος λέγεται ὡς πάντα πρὸς ἑαυτὸ καλοῦν».²

Φιλόκαλος καὶ φιλοκαλικὸς εἶναι λοιπόν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος πού δέχε-

2. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περί θείων ὀνομάτων IV, PG 3, 701C. Κάποιες σκέψεις πού ἀναφέρω ἔδῳ τίς δανείζομαι ἀπὸ τὸ ἄρθρο μου Φιλοκαλικὴ ἐνημέρωση πού δημοσιεύτηκε στὸν «Εφημέριο» τοῦ ἔτους 1995, σ. 328-329.

ται τήν κλήση νά συμμετάσχει στή δόξα τοῦ Θεοῦ, πού Ἐκεῖνος ἐπιτρέπει νά φανερωθεῖ καί γίνεται ἀντιληπτή «καθώς δυνάμεθα», ὅπως οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι στό Θαδῶρ θεώρησαν τή δόξα Του «καθώς ἠδύναντο».

Ἐλέχθη ὅτι «ἡ Ὀμορφιά θά σώσει τόν κόσμον».³ Ποιά ὅμως ὁμορφιά; Ἡ ὁμορφιά τοῦ Θεοῦ ἀσφαλῶς. Κι αὐτήν τήν ὁμορφιά διακονεῖ ἡ Ἐκκλησία μας, ἡ ὁποία πασχίζει νά ξαναδώσει τό «πρωτόκτιστον» καί «θεόδοτον κάλλος» στόν ἄνθρωπο καί νά σμιλέψει πάνω του τή νέα μορφή, ἐκεῖ ὅπου τόν συναντᾶ νά μὴν ἔχει «εἶδος οὐδέ κάλλος καί τό εἶδος του ἄτιμον καί ἐκλείπον παρὰ πάντας ἀνθρώπους» (πρβλ. Ἡσαΐου 53, 2), παραμορφωμένο ἀπό τήν ἁμαρτία. Εὐαισθητοποιημένη ἡ ἴδια ἀπό τήν τόση ὁμορφιά τοῦ Θεοῦ θέλει νά κάνει τόν κόσμο ὠραιότερο μέσα στή δόξα τοῦ Θεοῦ, νά ἀπαλείψει κάθε εἶδους ἀσχημία καί νά προλειάνει τό δρόμο γιά τήν εὐμορφία. Γι' αὐτό κι ἀνακαλύπτει τήν ὁμορφιά ὅπου αὐτή φανερώνεται φυσικά ἢ ἠθικά, κατά φύσιν ἢ ὑπέρ φύσιν.⁴ Ἐχει βέβαια ν' ἀντιπαλαίσει μέ τόν «μισόκαλο» Διάβολο. Πλήν ὅμως ἡ ὁμορφιά εἶναι θεραπευτική.

Νά σημειώσουμε ἀκόμη ὅτι ἡ Ποιμαντική ὡς ἐπιστήμη καί τέχνη συνδέεται αὐτονόητα μέ τίς τέχνες καί τίς καλές τέχνες. Ἡ ἐκκλησιαστική μας παράδοση ὅπως εἶναι γνωστό προσπαθεῖ μέ ἀνθρώπινα μέσα νά ἀναπαραστήσει τό ἄρρητον κάλλος καί νά διαμεσολαθήσει ἀνάμεσα στό Θεό καί στόν ἄνθρωπο εἴτε ὑμνώντας εἴτε γράφοντας καί εἰκονογραφώντας εἴτε χτίζοντας ἢ τελετουργώντας. Ἡ ἐκκλησιαστική τέχνη ἄλλωστε δέν ὑπηρετεῖ τό δόγμα «ἡ τέχνη γιά τήν τέχνη» ἀλλά λειτουργεῖ σωτηριολογικά. Οἱ δομές της εἶναι ποιμαντικές καί ἐμπεριχωροῦν τόν ἀγώνα πού ἐπιχειρεῖ ἡ Ἐκκλησία ὡς σύνολο γιά τή σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου.

Ὅλη αὐτή ἡ «ἐργασία» τελικά πού ἀναφέραμε καί θά μπορούσαμε νά τήν ὀνομάσουμε «φιλοκαλική» σκοπεύει στήν ἀναστήλωση τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ μέσα μας, στή μεταμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου σέ φιλοκαλικό ἄνθρωπο ἔτσι ὅπως τόν ὄρισамε λίγο πιό πάνω. Αὐτός ἄλλωστε ἦταν καί ὁ λόγος πού ἀποδέχτηκα μέ χαρά τήν τιμητική πρόσκληση τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Πανελληνίου Ἐνώσεως Θεολόγων νά ὀμιλήσω κατά τήν ἑορτήν τῆς

3. Ἡ φράση τοῦ Φ. Ντοστογιέφσκι ἀποτελέσε τόν τίτλο τοῦ θαυμασίου βιβλίου τοῦ Bernard Bro, *La Beauté sauvera le monde*, éd Du Cerf, 3, 1990.

4. Τό ὀρθόδοξο αἶσθημα ἀντανεκλᾶ ἡ φράση τοῦ π. Βιργιλίου Γκεωργίου, Ἔνα ὄνομα γιά τήν αἰωνιότητα, Ἀθήναι, Ἐκδ. «Τῆνος» 1970, σ. 85 σέ μετάφραση τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου κ. Εὐθυμίου (Στύλιου): «Ὁ πατέρας μου ἀγαποῦσε τίς ὁμορφες διηγήσεις. Διότι ἦταν πιστός. Κι ἐκεῖνος, πού ἀγαπάει τόν Θεό, ἀγαπάει αὐτόματα καί τήν ὁμορφιά. Ἐκεῖνος, πού εἶναι φιλόθεος, ἐραστής τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἀναγκαστικά καί φιλόκαλλος, ἐραστής τοῦ ὠραίου, τῆς ὁμορφιάς».

μεγαλωνύμου Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας πού εἶναι συνάμα καί ἡ ἑορτή τῆς Π.Ε.Θ., κατὰ τὴν ὁποίαν Κυριακὴν ἀνάμνησιν ποιούμεθα τῆς ἀναστηλώσεως τῶν ἁγίων καί σεπτῶν Εἰκόνων καί νά ἀναπτύξω ἐνώπιόν σας τό θέμα τοῦ φιλοκαλικοῦ ἀνθρώπου.

Ἕνας ὄρος καί ἡ ἐπιλογή του

Γιατί ὁμως ἡ ἐπιλογή αὐτοῦ τοῦ ὄρου νά συνιστᾶ μιὰ ὀρθόδοξη πρόταση ζωῆς; Εἶναι αὐτός ὁ ὄρος πού ἀποδίδει καλύτερα τό στόχο μιᾶς ὀρθόδοξης ἀνθρωπολογίας; Ὁ ἄνθρωπος τῆς ὀρθοδοξίας εἶναι μιὰ διαφορετικὴ πρόταση ἀπὸ αὐτὴν ἢ αὐτὲς πού προτείνουν οἱ ἄλλες ἀνθρωπολογίες γιὰ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο ὅπως αὐτὴ τοῦ οὐμανισμοῦ, ἢ τῆς τεχνοκρατικῆς ἐποχῆς μας; Μέχρι τώρα ἔχουν ἄλλωστε χαρακτηριστεῖ μέ ἐπιθετικὸς προσδιορισμούς πολλοὶ *homines* εἴτε ὡς πρὸς τὴν ἐξελικτικὴ πορεία τοῦ εἴδους (*homo sapiens*, *homo faber*) εἴτε ὡς πρὸς τίς βιοθεωρητικὲς ἐπιλογές πού κάνουν οἱ ἄνθρωποι στὸν τρόπο ζωῆς τους (*homo economicus*, *homo technologicus*, *homo radioteleopticus*).

Σέ ἀντίθεση μέ αὐτοὺς τοὺς προσδιορισμούς, στὸν ὀρθόδοξο χῶρο ἔχουν προταθεῖ κατὰ καιροὺς ποικίλες ὀνομασίες ὅπως ὁ «ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος»,⁵ ὁ «ἄνθρωπος τῆς ἐρημικῆς ἐσωτερικότητας»,⁶ ὁ «ἀνιστάμενος ἄνθρωπος»⁷ σέ σχέση μέ τὸν πεπτωκότα, ὁ «ἄνθρωπος τῆς ὀρθοδοξίας»,⁸ ὁ «πατερικὸς ἄνθρωπος».⁹ Ἄν σήμερα ἐπιλέγουμε αὐτὸν τὸν ὄρο, ὁ φιλοκα-

5. Π.Β. Πάσχου, Ἐπὶ τὴν ἀγωνία στὴν κατάνυξη, Δοκίμια ὀρθοδόξου στοχασμοῦ, Ἀθήνα ἐκδ. «Ἀστὴρ», 1965. Βλ. τό κεφ. Ὁ ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος (προοίμιο στὴν Ἀνθρωπολογία τῶν Μυστικῶν), σ. 123-146.

6. Βλ. Ἰ. Κορναράκη, Φιλοκαλικά θέματα ἐρημικῆς ἐσωτερικότητας, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», 1975.

7. Βλ. Α.Μ. Σταυροπούλου, Ἡ Ποιμαντικὴ Ψυχολογία ὡς ψυχολογία τοῦ ἀνισταμένου ἀνθρώπου, σὺν Ψυχολογία καί Πνευματικῇ Ζωῇ, Πρακτικά Α' Συμποσίου Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας καί Ἐξομολογητικῆς, ἐπιμ. Ἰ. Κορναράκη- Α.Μ. Σταυροπούλου, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Κυριακίδη, 1982, σ. 83-94. Τὸ συμπόσιο ἔλαβε χώρα 17-18 Ἀπριλίου 1980.

8. Βλ. Ἰ. Κορναράκη, Ὁ ἄνθρωπος τοῦ οὐμανισμοῦ καί ὁ ἄνθρωπος τῆς Ὁρθοδοξίας. Εἰσήγησις πού ἐγίνετο σὺν τῷ Πανελληνίῳ Θεολογικῷ Συνεδρίῳ (Ἀθήνα, 5-7 Σεπτεμβρίου 1986). Δημοσιεύθηκε σὺν Πρακτικῶν τοῦ Συνεδρίου, Ἀθήνα 1988, σ. 257-276 καί σὺν ἴδιου, Θέματα Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας II, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Κυριακίδη, χ.χ., σ. 129-155.

9. Βλ. Ἰ. Κορναράκη, Ὁρθόδοξη Ποιμαντικὴ Ψυχολογία, σὺν περ. «Σύναξις», τεύχος 25, Ἰανουάριος- Μάρτιος 1988, σ. 19-33. καί σὺν ἴδιου, Θέματα Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας II ὀ.π. σ. 1-22, ἰδιαιτέρα τίς σ. 19-22.

λικός ἄνθρωπος, γιά νά ἐπιγράψουμε τήν ὁμιλία μας εἶναι γιατί αἰσθανόμαστε ὅτι αὐτός ἀποδίδει πληρέστερα τό σχέδιο ζωῆς τοῦ ὀρθόδοξου ἀνθρώπου καί προβάλλει ὡς πρότυπο τήν εἰκόνα ἐκείνου τοῦ ἀνθρώπου πού ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία θεωρεῖ ὡς ἀποστολή της νά διαζωγραφῆσει.¹⁰ Αὐτή ἡ εἰκόνα διαφαίνεται μέσα ἀπό τήν ἐμπειρία τῶν ὀνομαζομένων φιλοκαλικῶν ἢ νηπτικῶν Πατέρων. Ἡ μαρτυρία τῆς ἐμπειρίας τῶν ἐν λόγῳ Πατέρων κρίθηκε ὅτι ἔπρεπε νά ἀνθολογηθεῖ στήν Φιλοκαλία, ἐκείνη, δηλαδή, τήν Ἀνθολογία μυστικῆς καί ἀσκητικῆς θεολογίας.

Δέν θά ἀνατρέξουμε στήν ἱστορία τῆς ἀνθολογήσεως τέτοιου τύπου κειμένων. Θά ἀρκεσθοῦμε νά ἀναφέρουμε ὅτι ἀπό ἐνωρίς εἶχαν ἀρχίσει νά συγκροτοῦνται τέτοιες συλλογές καί γιά ἰδιωτική χρῆση. Οἱ ἀπαρχές τῆς σημερινῆς Φιλοκαλίας τοποθετοῦνται στά μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνα.

Ἡ συλλογή πού σήμερα ἀναφέρεται ὡς «*Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν συνεραισθεῖσα παρά τῶν ἀγίων καί θεοφόρων πατέρων ἡμῶν*» εἶναι κάρπος τῆς συνεργασίας δύο ἀποστολικῶν μορφῶν καί νεωτέρων ἀγίων τῆς Ὀρθοδοξίας, τοῦ ἐπισκόπου πρώην Κορίνθου Μακαρίου Νοταρᾶ (1731-1805) καί τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου (1749-1809). Εἶδε τό φῶς τό 1872 στήν Βενετία, εἰς κοινήν τῶν Ὀρθόδοξων ὠφέλειαν. Ἀκολούθησαν μεταφράσεις στά σλαβονικά καί ὕστερα στά ρωσικά. Ἔχει μεταφραστεῖ στά ρουμανικά καί εἶναι ὑπό ἔκδοση στά ἀγγλικά καί στά γαλλικά. Στήν Ἑλλάδα κυκλοφορεῖ ἀπό τόν «Ἀστέρας» καί σέ μετάφραση Ἀντωνίου Γαλίτη ἀπό τίς ἐκδόσεις «*Τό περιδῶλι τῆς Παναγίας*». Εἶναι μεγάλη εὐλογία πού ἔχουμε αὐτόν τόν θησαυρό πρό-χειρο, στόν ὁποῖο ἀνά πᾶσα στιγμή μποροῦμε ν' ἀπλώσουμε τά χέρια μας καί νά τόν μελετήσουμε.¹¹

10. Ὁ Ζάκ Τουράιγ, σύγχρονος ὀρθόδοξος γάλλος στοχαστής, ἀναφέρεται στήν «*ἄσκησις τοῦ φιλοκαλικοῦ ἀνθρώπου*», στό δροσερό ἄρθρο του γιά τήν Ὀδό τῆς Φιλοκαλίας (σ. 226). Τό κείμενό του, μεταφρασμένο ἀπό τόν Γιώργο Κυθραιώτη, δημοσιεύτηκε στόν «*Θεολογικό Κήρυκα*», τή Θεολογική Ἐπετηρίδα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κιτίου, τόμο Ε', Λάρινα 1993, σ. 221-231.

11. Ἡ ἔκδοση τοῦ «Ἀστέρος» σέ πέντε τόμους, Ἀθήναι, τ. Α', 1972· τ. Β', 1975· τ. Γ-Δ' καί Ε' 1976. Ἡ μετάφραση ἐκδόθηκε ἀπό «*τό περιδῶλι τῆς Παναγίας*» σέ πέντε τόμους, Θεσσαλονίκη, τ. Α', 1984· τ. Β', 1985· τ. Γ', 1986· τ. Δ' 1987· τ. Ε' 1988. Γιά τή Φιλοκαλία περισσότερα βλ. στοῦ Π. Β. Πάσχου, ὁ δρόμος τῶν νηπτικῶν, «*Ἡ Φιλοκαλία*», ὀ.π.σ. 118-122· στό μνημονευθέν ἄρθρο τοῦ Ζάκ Τουράιγ· ἐπίσης στά Πρακτικά ἑνός διεθνοῦς συμποσίου γιά τή Φιλοκαλία πού ἔγινε στό Ποντηφικόν Ἑλληνικό Κολλέγιο τό Νοέμβριο τοῦ 1989 στή Ρώμη: Amore del bello, Studi sulla Filocalia, Magnano, ed. Qigalon, 1991. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καί ὁ πρόλογος τῶν ἐκδοτῶν τοῦ «Ἀστέρος», τ. α', 1972, σ. θ'-ιζ'.

Ἐν τούτοις δέν εἶναι ἓνα βιβλίον πού διαβάζεται ἀπό τήν ἀρχή μέχρι τό τέλος. Μποροῦμε νά κάνουμε τίς ἐπιλογές μας. Ἐάν χαρακτηρίζεται ὡς Ἄνθολογία, σημαίνει ὅτι κατά τήν κρίση τῶν συλλογῶν περιέλαβε τά καλύτερα ἄνθη, τό ἀπάνθισμα. Αὐτό, μπορεῖ νά σημαίνει, ὅτι κι ἐμεῖς μέ τή σειρά μας μποροῦμε ὡς βασιλειανές μέλισσες νά ἐπιλέγουμε ἀπό ἐκεῖ ἄνθη πού σέ δεδομένη στιγμή μᾶς ταιριάζουν καλύτερα ἢ περισσότερο; Ὁ Μ. Βασίλειος ἀναφερόμενος στή μέθοδο τῶν μελισσῶν ἀναφέρει: «Αἱ μέλισσαι οὔτε ἅσαι τοῖς ἄνθεσι παραπλησίως ἐπέρχονται, οὔτε μήν οἷς ἂν ἐπιπτῶσιν ὅλα φέρειν ἐπιχειροῦσι, ἀλλ' ὅσον αὐτῶν ἐπιτήδειον πρός τήν ἐργασίαν λαβοῦσαι, τό λοιπόν χαίρειν ἀφήκαν».¹² Μπορεῖ μέν ἡ ἐμπειρία πού καταγράφεται ἐκεῖ νά μαρτυρεῖται καί νά «λέγεται πολλαχῶς» σέ διάφορα σημεία τῆς Φιλοκαλίας. «Ἦντας, ὁμως, ἐμεῖς, τέτοιοι πού εἴμαστε μέσα στόν κόσμον, ὅπως αὐτός ἐξελίσσειται, εἴμαστε ἱκανοί νά ἀποδεχτοῦμε μέ πᾶσα καλωσύνη μιὰ τέτοια μαρτυρία; Καί σέ περίπτωση πού τή λάθουμε, νά τήν ἐπωμιστοῦμε χωρίς νά τήν ἀλλοιώσουμε καί νά τήν σχετικοποιήσουμε; Εἶναι δύσκολη ἡ ἀπάντηση» στό ἐρώτημα αὐτό πού εἶχε διατυπώσει ὁ Ζάκ Τουράιγ σ' ἓνα θαυμάσιο ἄρθρον του γιά τήν ὁδό τῆς Φιλοκαλίας.¹³

Φιλοκαλική ἐργασία

Θά πρέπει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νά τονίσουμε, ὅτι ἡ «ὁδός τῆς φιλοκαλίας» ἢ κατ' ἄλλους «ὁ δρόμος τῶν νηπτικῶν» πού ὁδηγεῖ στόν φιλοκαλικό ἄνθρωπο εἶναι μακρά, γεμάτη, ὁμως, ὁμορφιά. Θά ἔπρεπε ἐπίσης νά γίνει σαφές ὅτι:

α) Δέν εἶναι ἐπειδή ἔγινε σήμερα μόδα, ἐπειδή δῆθεν ἀκοῦμε πολλά γι' αὐτήν, ἐπειδή διαβάζουμε κείμενα πού ἐκδίδονται καί κυκλοφοροῦν στίς μέρες μας καί ἐπειδή οἱ ἔννοιες φαντάζουν σπουδαίες ὅτι θά πρέπει καί νά ἐνδιαφεροῦμε λόγῳ συρμοῦ. «Ψανέτω μηδαμῶς χεῖρ ἀμνήτων».¹⁴ β) Δέν μαθαίνεται μέ μέθοδο ἄνευ διδασκάλου ἢ βάσει προγραμματισμένης διδασκαλίας. Ἄπαιτεῖ τόν ἐμπειρο πρὸς τά τοιαῦτα καί δόκιμο πνευματικό πατέρα, πού ἡ καθοδήγησή του θά εἶναι καιρία καί ὁ τρόπος ζωῆς του θά ἀποτυπωθεῖ πάνω μας. Ὁ γέροντας αὐτός «θά διορθῶναι τά λάθη τῆς ζωῆς μας μέ τό πινελάκι τῆς ἀγιογραφίας»¹⁵ γιατί οἱ Γέροντες κατέχουν

12. Μ. Βασιλείου, «Πρός τούς νέους ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων» 3, PG 31, 569 ἔ.

13. Ὁ.π. σ. 229.

14. Τό τελευταῖο ὀρθῶς μᾶς τό ὑπενθυμίζει ὁ καθηγητής Π.Β. Πάσχος στόν «ἔσωτερικό ἄνθρωπον», ὁ.π. σ. 125.

15. Στίχος τοῦ Δοσιθέου Καστόρη ἀπό τό ποίημά του Σκήτη Ἁγίας Ἄννης 1979.

τό δικό τους ἄρρητο κάλλος, μιά ὁμορφιά πού μᾶς διαπερνᾶ καί μᾶς διαπεραιώνει πρὸς τὸν «*ὠραῖο κάλλει παρά τούς υἱούς τῶν ἀνθρώπων*» (Ψαλμός 44,3).

γ) Πρόκειται γιά ἐργασία ἐπίμονη καί ἐπίπονη, γιά ἀναζήτηση τοῦ θεοῦ καί ἐγκατάλειψη τοῦ ἰδίου θελήματος καί ἐργασία τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, καθότι γνωρίζουμε, καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ὁ ὄσιος Μᾶρκος ὁ Ἀσκητής, ὅτι «*ὁ Κύριος εἰς τὰς ἰδίας ἐγκέκρυπται ἐντολάς, καί τοῖς ζητοῦσιν αὐτόν, κατά ἀναλογίαν εὐρίσκεται*». ¹⁶

δ) Πρόκειται γιά ἐργασία πού δέν γίνεται σέ συνθήκες εἰρήνης ἀλλά πολέμου πνευματικοῦ καί ἀοράτου. Πλήν, ὅμως, «*ὁ καιρὸς τῶν πολέμων, καιρὸς ἐργασίας ἐστί*» καθὼς μᾶς θυμίζει ὁ Μέγας Γέρον Βαρσανούφιος. Ἐδῶ ἡ παρουσία τοῦ Γέροντος εἶναι καταλυτική.

-Τί ποιήσω Πάτερ, ὅτι οἱ πόλεμοι θλίδουσί με καί σφίγγουσι κατ' ἐμοῦ;

-Ἀδελφέ, ὁ καιρὸς τῶν πολέμων καιρὸς ἐργασίας ἐστί· μὴ παραλυθῆ ἀλλ' ἐργασαι· πολέμησον· ὅταν σφίγῃ ὁ πόλεμος σφίγξον καί σύ, κρᾶζων Κύριε, Ἰησοῦ Χριστέ, σύ βλέπεις τήν ἀδυναμίαν καί τήν θλίψιν μου. ¹⁷

ε) Πρόκειται γιά ἐργασία λεπτοτάτη πού ἔχει νά κάνει μέ τούς λογισμούς τῆς πονηρίας καί τὰ πάθη. Ἀπαιτεῖ ὄχι μόνο ἐπιφυλακή καί φύλαξη τῶν πέντε αἰσθήσεων ἀλλά καί κάθαρση τοῦ νοῦ καί τῆς καρδιάς γιά νά φθάσουμε στήν μακαριστή ἐκείνη καθαρότητα ν' ἀξιωθοῦμε κάποτε στή θεά τοῦ Θεοῦ. Ἄν ἡ φυλακή τῶν πέντε αἰσθήσεων συνίσταται κυρίως στήν ἀποτροπή εἰσόδου πάσης πονηρᾶς προσβολῆς ἐνέχει καί θετική ἄσκηση νά διακρίνουμε καί νά προσλαμβάνουμε ὅ,τι καλό καί ὠραῖο γύρω μας καί νά συνηθίζουμε ἀπό τὸν καθ' ἡμέραν βίον ν' ἀναφερόμαστε στὸν ἀγαθὸ κόσμον τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἀνθρώπων.

Μέ αὐτά πού ἀναφέραμε πιὸ πάνω ὑπονοοῦμε τὴ νήψη, τὴ στάση ἐκείνη τῆς ἐπαγρύπνησης ἀλλά καί τῆς νηφαλιότητος πού συντελεῖ στήν ἐνότητα τοῦ συνόλου ψυχασωματικοῦ εἶναι τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι αὐτὸ πού οἱ πατέρες ἐννοοῦν ὅταν ὁμιλοῦν γιά τὴν ἐπιστροφή τοῦ νοῦ στήν καρδιά (νοῦς ἐν καρδίᾳ). Ὅχι ἀπλῶς τῆς λογικῆς μας ἐνέργειας, τῆς διάνοιας ἢ ὅποια μεσολαβεῖ γιά νά προσλάβουμε τίς λογικὲς κατηγορίες τοῦ κόσμου (λογικότη-

16. Ὁσίου Μάρκου τοῦ Ἀσκητοῦ, Περί νόμου πνευματικοῦ, κεφ. 190, Φιλοκαλία τ. Α', 1972, σ. 107.

17. Τὸ κείμενο περιέχεται στήν ψυχοφειλεστάτη Βίβλο Βαρσανουφίου καί Ἰωάννου, ἐκδ. «*Ἀγιορειτικῆς Βιβλιοθήκης*» Βόλος 2 1960. Περιλαμβάνει ἐρώτηση ἀδελφοῦ καί τὴν ἀπόκριση (φμγ') τοῦ Μεγάλου Γέροντος Βαρσανουφίου (σ. 2576-258α). Μᾶς θυμίζει το προκείμενον σέ ἦχο πλάγιο τοῦ δ' τῆς Μ. Γεσσαρακοστῆς: «*Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τοῦ παιδός σου, ὅτι θλίδομαι· ταχύ ἐπάκουσόν μου· πρόσχες τῇ ψυχῇ μου καί λύτρωσαι αὐτήν*».

τα) ἀλλά καί τοῦ νοῦ ὡς ἐκείνου τοῦ ὄργάνου πού μεσολαβεῖ γιὰ τὴ σχετική ἀντίληψη τοῦ ἀκαταλήπτου Θεοῦ.¹⁸ Ἀκόμη καί ὁ νοῦς «ὡς ἀνώτερη, ὑψηλὴ ψυχικὴ λειτουργία» δέν εἶναι δυνατόν νά δοῦ αὐτονομημένος. Πρόκειται γιὰ μετα-νοητικὴ κατάσταση, πέραν τοῦ νοῦ ὡς μέτρου. Τό τριμερές τῆς ψυχῆς ἐνοποιεῖται καί ὅλες οἱ ψυχοσωματικὲς δυνάμεις ἀπαρτίζουν ἀδιάσπαστα τὸν σύνολον ἄνθρωπον ἔτοιμον «διὰ τὴν κατ' ἕκστασιν θέωσιν ἐκτός δέ πάντων αἰσθητῶν ὁμοῦ τε καὶ νοητῶν» σέ κατάσταση νηφαλίου μέθης ὅπως τονίζει ὁ Ἅγιος Νικόδημος στό Προοίμιον εἰς τὴν παροῦσαν βίβλον (τὴν Φιλοκαλία).¹⁹ Σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση, ὅσους ἀξιώσει ὁ Θεός, σέ ἔνωση μαζί του ἐν προσευχῇ καρδιακῆ-στήν κυριολεξία- ταξιδεύουν κατευθεῖαν γιὰ τὴν καρδιά τοῦ Θεοῦ «διὰ τῆς ἀδιαλείπτου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ φοβεραῶς ἐπικλήσεως».²⁰ Αὐτό τό ταξίδι εἶναι ὁμως γιὰ ὅλους; Βλέπετε ἐπανερχόμεστε μέ ἄλλο τρόπο στό ἐρώτημα πού θέσαμε λίγο πιό πάνω. Θά ἀπαντούσαμε: Γιὰ ὅλους ἀσφαλῶς σύμφωνα μέ τὰ μέτρα τοῦ καθενός. Γιατί τελικά ὁ φιλοκαλικὸς ἄνθρωπος εἶναι ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ἰησοῦ, εἶναι ὁ ἀκόλουθος, ὁ ἀκολουθῶν ἢ ὁ συν-χωρῶν, ἂν θέλετε. Αὐτός πού θυμᾶται δύο φορές τὸν Χριστό καί μία ἀνασαίνει. Ἐκεῖνος πού προτιμᾷ τό : «μνημονευτέον τοῦ Θεοῦ ἢ ἀναπνευστέον» (Γρηγόριος ὁ Θεολόγος). Αὐτός πού μέ τὴν προσευχὴ τοῦ Ἰησοῦ, ἐπικαλούμενος συνεχῶς τό ὄνομά του, καθιστᾷ παρόντα τὸν ἀόρατο.

Οἱ περιπέτειες αὐτοῦ τοῦ προσκνητοῦ - τοῦ ἑαυτοῦ μας κατὰ τό παράδειγμα τοῦ ρώσου ἀδελφοῦ τοῦ ΙΘ' αἰῶνα -²¹ ἐκτείνονται σέ δύο κόσμους. Στόν παρόντα καί στόν μέλλοντα πού ἤδη εἶναι ἐδῶ. Ὁ προσκνητὴς κατέχει τό μεγάλο μυστικό. Ξέρει νά ζεῖ στοὺς δύο κόσμους σάν τὸν ἄνθρωπο πού σκιαγραφεῖται στὴν πρὸς Διόγνητον ἐπιστολή. Ἐναν καθημερινό, δηλαδή, ἄνθρωπο πού ξέρει νά οἰκεῖ τὴ γῆ καί νά εἶναι συνάμα πολίτης τοῦ οὐρανοῦ.

Γνωρίζει ὅτι ἦλθεν ἐδῶ, ἀλλά ὄχι γιὰ νά μείνει γιὰ πάντα.

*«Χριστιανοί... πατρίδας οἰκοῦσιν ἰδίας, ἀλλ' ὡς πάροιχοι
μετέχουσι πάντων ὡς πολῖται καὶ πανθ' ὑπομένουσιν ὡς ξένοι
πᾶσα ξένη πατρίς αὐτῶν καὶ πᾶσα πατρίς ξένη...*

18. Βλ. Α. Μ. Stavropoulos, *Théorie de la Médiation et Théologie Orthodoxe*, στόν τ. ΛΑ' τῆς Ε.Ε. Θ.Σ.Π.Α., τιμητικόν ἀφιέρωμα εἰς Ν.Α. Νησιώτην, Ἀθήνα 1996, σ. 580-581.

19. Φιλοκαλία, τ. Α' 1972, σ. κδ' α-β.

20. Ο.π. σ. κδ' β.

21. Τίς Περιπέτειες ἑνὸς προσκνητοῦ βλ. σέ μτφρ. τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Κορίνθου Παντελεήμονος, Ἀθήνα, ἔκδ. «Ἀστήρ», 10 1989.

*ἐπί γῆς διατρίβουσι, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται...».*²²

Ὁ φιλοκαλικὸς ἄνθρωπος ἀκολουθεῖ ἕναν χριστιανικὸ τρόπο ζωῆς πού εἶναι συνάμα πρόταση ζωῆς. Μᾶς τό θυμίζει τό Βιβλίον τῶν Παροιμιῶν πού διαβάζεται αὐτήν τήν περίοδο στόν ἔσπερινό: «*Τούτω γάρ τῷ τρόπῳ πολὺν ζήσεις χρόνον, καί προστεθήσεται σοι ἔτη ζωῆς*» (Παροιμία θ'11).

Ὁ φιλοκαλικὸς ἄνθρωπος ζητεῖ πρῶτον τήν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία βρῖσκεται ἐντός του καί γνωρίζει ὅτι ὅλα τὰ ἄλλα θά προστεθοῦν.

Πῶς μποροῦμε νά σκιαγραφήσουμε περαιτέρω τόν φιλοκαλικὸ ἄνθρωπο;

- Εἶναι αὐτός πού ἀνταποκρίνεται στό κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου τῆς Βασιλείας.

- Εἶναι ὁ ἄνθρωπος τῶν μακαρισμῶν πού προχωρεῖ στόν δρόμο πού ἀνοίγεται μπροστά του χωρὶς νά κοιτάει πίσω του (Ματθαίου ε' 3-12).

- Εἶναι αὐτός πού ἀπεκδέεται τόν παλαιόν ἄνθρωπον σύν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ καί ἐνδύεται τόν νέον τόν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτοῦ (Κολοσσαεῖς γ' 9-10) ἀλλά καί ἀσφαλίζεται φορώντας τήν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ (Ἐφεσίους ζ' 10-20) καί ἐνδύόμενος «*δύναμιν ἐξ ὕψους*» δηλαδή τό Πνεῦμα τό Ἅγιον (Λουκᾶ κδ' 49).

- Εἶναι ὁ μεταμορφωμένος ἄνθρωπος πού κατέρχεται ἀπό τό ὑψηλόν ὄρος τοῦ Θαβώρ ἔχοντας λάβει κάποιες ἐμπειρίες φωτός στή Θ. Λειτουργία.

- Εἶναι, τελικά, ὁ υἱός τοῦ φωτός καί τῆς ἡμέρας πού καθημερινά εὐχεται «*φώτισόν μου τό σκότος*» καί γίνεται ἔτσι ὁ ἄνθρωπος τοῦ φωτισμοῦ καί ὄχι τοῦ διαφωτισμοῦ.²³ Πραγματικά, τό βιβλίον ἐκεῖνο ἐντός τοῦ ὁποίου σκιαγραφεῖται ὁ φιλοκαλικὸς ἄνθρωπος, ἡ Φιλοκαλία δηλαδή, χαρακτηρίστηκε ὡς «*ἡ ἐγκυκλοπαιδεία τοῦ ἀκτίστου φωτός ἐναντι τῆς ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ αἰῶνος τῶν φώτων* (δηλαδή τῆς Διαφωτίσεως) πού στηριζόταν μόνο στόν ὀρθό λόγο».²⁴

22. Ἐπιστολή πρὸς Διόγνητον, V,5 ΒΕΠΕΣ 2, 1955, σ. 253.

23. Γιά τήν ἔννοια τοῦ ὀρθοδόξου φωτισμοῦ βλ. ἄρθρο τοῦ καθηγητῆ Ἀθανασίου Καραθανάση, Ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Πάριος καί ὁ ὀρθόδοξος φωτισμός (περ. «Παύλιος Λόγος», τεῦχος 25, Σεπτεμβρίου-Ὀκτωβρίου 1998, σ. 4-5), ἀναφερόμενο σέ ἐπιστημονικό Συνέδριο ἀφιερωμένο στή μελέτη τοῦ βίου καί τοῦ ἔργου τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου πού συνῆλθε στήν Πάρο ἀπό 29 Σεπτεμβρίου ἕως 4 Ὀκτωβρίου 1998. Ἐκτενέστερο ὁμότιπλο ἄρθρο τοῦ ἴδιου δημοσιεύτηκε στό περ. «Θεολογία» τ. 70, τεῦχος 1, Ἰανουαρίου - Μαρτίου 1999, σ. 158-170. Πρβλ. Σεβ. Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἀγίου Βλασίου Ἱεροθέου, Δυτικός διαφωτισμός καί Ὀρθόδοξος Φωτισμός, περ. «Κοινωνία», Ἰανουαρίου-Μάρτιος 1999, τεῦχος 1, σ. 15-18.

24. Βλ. λήμμα «Philocalie» στήν Encyclopaedia Universalis, τ. 19. Paris 1975, σ. 1500.

Φιλοκαλική μεταστοιχείωση

Με τὴν εἴσοδο τῆς Ἑλλάδας στὴν ΕΟΚ τὸ 1979 ἐλέχθη ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῆς Φιλοκαλίας εἰσέρχεται στὴν Εὐρώπη. Ὁ ὀρθόδοξος ἄνθρωπος ταυτίζεται δυνάμει μὲ τὸν φιλοκαλικὸ ἄνθρωπο. Μετὰ εἴκοσι ἔτη, ἔχοντας μπεῖ πιά γιὰ τὰ καλά στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἑνωση, μποροῦμε νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι κάποια φιλοκαλικά στοιχεῖα μπορέσαμε νὰ τὰ μεταγγίσουμε στό εὐρωπαϊκὸ σκέπτεσθαι καὶ πράττειν ἄρα καὶ στό εὐρωπαϊκὸ γίγνεσθαι; Στολίσαμε τὸ κοινὸ μας εὐρωπαϊκὸ σίτι μὲ στολίδια πού θὰ τὸ ὁμορφύνουν καὶ ὑποδείξαμε μὲ κάποια μαθήματα ἀρχιτεκτονικῆς τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο θὰ μποροῦσε αὐτὸ νὰ οἰκοδομηθεῖ δάσει τῶν ἀρχῶν «περὶ οἰκοδομῆς καὶ ἀρμολογίας τῶν τῆς ψυχῆς ἀρετῶν»; Γιὰ νὰ γίνεῖ αὐτὸ δὲν ἀρκοῦν ἀπλῆς λεκτικὲς ὑποδείξεις καὶ πόθοι εὐσεβεῖς. Αὐτὸς ὁ μετασχηματισμὸς ἀπαιτεῖ ἐπίπονο θεωρητικὸ καὶ πρακτικὸ κάματο. Ὅλοι καλούμεθα «μὲ λογισμό καὶ μ' ὄνειρο» νὰ συμβάλουμε πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Οἱ καιροὶ οὐ μενετοί. Καὶ γιὰ νὰ δώσω ἓνα μικρὸ παράδειγμα βασιζόμενος στὴν ΙΔ' Διδασκαλία τοῦ ἁβδᾶ Δωροθέου θὰ προσπαθῆσω νὰ δείξω τὴ μεταστοιχείωση τῶν οἰκοδομικῶν ὑλικῶν (τῶν ἀρετῶν) πού ἀπαιτοῦνται γιὰ τὸν οἶκο τῆς ψυχῆς στὴν οἰκοδόμησι τοῦ κοινοῦ εὐρωπαϊκοῦ σπιτιοῦ. Προηγούμενως ὁ ἴδιος ὁ ἁβδᾶς Δωρόθεος εἶχε κάνει μεταφορὰ τῶν ὑλικῶν ἐπὶ τὰ πνευματικὰ κατὰ τρόπον ἀριστοτεχνικό. Ὡς δοῦμε τίς ἀντιστοιχίες: ²⁵

Θεμέλιο εἶναι ἡ πίστις. Γιὰ λίθους θὰ χρησιμοποιήσουμε τὴν ὑπακοή, τὴ μακροθυμία, τὴν ἐγκράτεια, τὴ συμπάθεια, τὴν κοπή τοῦ θελήματος, τὴν πραότητα. Γιὰ λάσπη θὰ δάνουμε τὴν ταπείνωση. Τίς γωνιές θὰ ἀποτελέσουν ἡ ὑπομονὴ καὶ ἡ ἀνδρεία. Στέγη θὰ εἶναι ἡ ἀγάπη. Τὸ περιτείχισμα τῆς ταράτσας θὰ γίνεῖ ἀπὸ ταπείνωση πάλι. Ἡ διάκρισις θὰ ἀποτελέσει τὸ «σενάξι».

Τί κάνουμε λοιπὸν γιὰ τὴ μεταστοιχείωση τῶν «οἰκοδομικῶν ὑλικῶν»;

Ποιὸ μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ νόημα καὶ τὸ περιεχόμενό τους;

Ἡ πίστις ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιο τοῦ κοινοῦ εὐρωπαϊκοῦ σπιτιοῦ; Πολλοὶ μιλᾶνε γιὰ ἐπανεκχριστιανισμό καὶ ἐπανευαγγελισμό τῆς Εὐρώπης. Ὅμως διατυπώνουν τίς ἀντιρροήσεις τους καὶ προβάλλουν τίς ἀντιστάσεις τους.

Σέ μιὰ Εὐρώπη τῶν πολιτῶν πῶς θὰ μιλήσεις γιὰ ὑπακοή πού αὐτόματα σοῦ φέρνει στὴ μνήμη τὸ ὑπήκοος καὶ τὸ ὑποτελής. Ὡς τὸν ἄν φορολογεῖσαι ἄγρια τὸ ὑπο-τελής δὲν τὸ ἀνέχεσαι. Καὶ στὰ κράτη-μέλη ποιὸς θὰ

25. Περισσότερα βλ. Α.Μ. Σταυροπούλου, Ποιμαντικὴ πολλαπλῶν διαδρομῶν, Ἀθήνα 1995, σ. 159-170.

δίνει ἐντολές καί ποιός θά ὑπακούει; Ἡ περιοδική Προεδρία δέν λύνει τά προβλήματα οὔτε ἡ διαφοροποίηση μεταξύ ὀδηγιῶν (directives) καί συστάσεων (recommandations) θά μᾶς ἐμποδίσει νά μιλάμε γιά διευθυντήρια καί γιά ξένα κέντρα ἀποφάσεων.

Γιά *κοπή τοῦ θελήματος* τί θά ποῦμε ὅταν ὅλοι κοιτᾶμε νά ἐπιβάλουμε τή θέλησή μας μέ ομάδες πιέσεως καί ἐπηρεασμοῦ (lobbying);

Γιά τήν *ἐγκράτεια* πολλοί μιᾶνε μεταμφιεσμένα. Τήν ὀνομάζουν λιτότητα: ἄλλοι τήν ἐπιβάλλουν καί ἄλλοι τήν ὑφίστανται. Στίς προθέσεις πάντως τῶν περισσοτέρων εἶναι νά ἐκταμεύσουν ὅσα μπορέσουν περισσότερο.

Ἡ *μακροθυμία* μπορεῖ νά μεταφράζεται σέ περιόδους χάριτος γιά τούς ἀσθενεστέρους καί αἰτήματα ἐκ μέρους τους γιά παράταση τῶν χρονικῶν ὁρίων τῆς πλήρους ἐντάξεως καί ἀποτελεσματικότητός τους.

Ἐνα δείγμα συμπάθειας μπορεῖ νά εἶναι ἡ ἐκ μέρους τῶν ἰσχυροτέρων ἀποδοχή, οἱ ἀσθενέστεροι νά τρέχουν μέ *«δεύτερη ταχύτητα»* καί νά γίνονται ἀνεκτοί ὡς οἱ *«φτωχοσυγγενεῖς»* τῆς Εὐρώπης.

Ἡ *πραότητα* δέν φαίνεται νά κυριαρχεῖ. Τό βλέπουμε στό ὕφος καί τόν τρόπο διαπραγματεύσεων καί συζητήσεων στίς ὁποῖες δέν περισσεύει ἡ ὑπομονή.

Ἡ *ἀνδρεία* κι αὐτή παίξει τό κρυφτούλι σέ συνεχεῖς ὑπαναχωρήσεις καί δημιουργίες μετώπων καί στρατοπέδων ἀνάλογα μέ τά συμφέροντα τῆς στιγμῆς· μέ ἄλλα λόγια *«καιροσκοπεῖ»*.

Ἡ *διάκριση* πού θά βοηθοῦσε στήν ἐξακριβίωση τοῦ πραγματικοῦ συμφέροντος δίνει τή θέση της σέ ἐπιλογές τοῦ τύπου ἄπαξ διά παντός.

Ἡ ἔπαρση τῆς ἐξουσίας ἐκτοπίζει τήν *ταπείνωση* καί ἔτσι ἐμποδίζει τούς ἡγέτες νά ἔχουν μιά ἀπό τά κάτω ἀντίληψη τῶν πραγμάτων. Ἡ ταπείνωση ὁμως σέ κάνει προσεκτικό ὥστε νά μήν περηφανεύσαι γιά ἄλλες τυχόν κατακτήσεις σου καί σέ προφυλάσσει ἀπό τίς κακοτοπιές.

Γιά *ἀγάπη*, βοήθεια, ἄς μᾶ μιλάμε καλύτερα. Εἶναι σάν, ὅταν στά ἔγγραφα διαγράψουμε μία λέξη, τίς σημειώνουμε καί μονογράφουμε. Ἡ ἀγάπη - ὑποστηρίζουν- εἶναι μειοτική γιά τήν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου. Ἐξισώνεται μέ τή φιλανθρωπία. Μιλάμε γιά δικαιοσύνη ἴσως, γιά ἀλληλεγγύη, γιά συντροφικότητα. Ἄλλα λόγια ν' ἀγαπιόμαστε ...δηλαδή.

Παρ' ὅλη ὁμως αὐτή τήν ἀρνητική στή σημερινή τους ἐφαρμογή στόν εὐρωπαϊκό χῶρο ἀπαρίθμηση, ὑπάρχουν ἐν τούτοις περιθώρια γιά μία ἐκ νέου διατύπωση τοῦ περιεχομένου καί τοῦ νοήματός τους πού νά βρῖσκει ἀνταπόκριση στήν κατά θετικό τρόπο ἐφαρμογή τους. Καί παρά τή φαινομενική- γιά πολλούς ἴσως οὐσιαστική- ἔλλειψη προϋποθέσεων γιά τήν ἐφαρμογή στόν εὐρωπαϊκό χῶρο σήμερα τῶν πνευματικῶν οἰκοδομικῶν

ὕλικῶν, νομίζω ὅτι ὑπάρχουν περιθώρια γιὰ μιὰ προσέγγιση πολιτικῶν πρακτικῶν πού ἐφαρμόζονται πρὸς τὸ περιεχόμενο καὶ τὸ νόημα τῶν προβαλλομένων ἀπὸ τὸν ἁββᾶ Δωρόθεο ὑλικῶν. Ἀσχέτως ἂν τὸ τελευταῖο μπορεῖ νὰ ἤχει ἀντιφατικά πρὸς τὴν μόλις παρὰ πάνω ἀρνητικὴ ἀπαρίθμησή μας, διαδλέπω δυνατότητες θετικῆς ἀνταποκρίσεως καὶ συγκλίσεων.

Ἔτσι μπορεῖ νὰ γίνεῖ πραγματικότητα ἡ ἀνακύκλιση ὑλικοῦ-πνευματικοῦ, πνευματικοῦ-ὕλικου καὶ ἓνα σχετικὰ παλαιὸ κείμενο νὰ ἀνακαινίσει τίς ἀντιλήψεις μας καὶ νὰ μᾶς ὑποχρεώσει σὲ ἓνα διαφοροτικὸ ὕφος καὶ ἦθος ἀρχιτεκτονικῆς τέχνης γιὰ τὴν οἰκοδόμησι τοῦ κοινοῦ εὐρωπαϊκοῦ σπιτιοῦ καὶ τῆς Ἑνωμένης Εὐρώπης. Γιὰ κάτι τέτοιο ὅμως ἀπαιτεῖται πολλή ἐργασία καὶ πολὺς κόπος. Μόνο ὅποιος δέν ἔχτισε δέν μπορεῖ νὰ καταλάβει τὸ μέγεθος τῆς προσπάθειάς.

Βιοκαλικὴ μεταμόρφωση

Ἄς ξεφύγουμε ὅμως ἀπὸ τὰ ἀπτά παραδείγματα καὶ ἄς γενικεύσουμε τὸν τρόπο μεταστοιχειώσεως καὶ ἐπιδράσεως τῶν ἀρχῶν πάνω στὰ πράγματα. Θὰ μᾶς βοηθήσει σ' αὐτὸ ἓνας στίχος ἀπὸ τὸ Μηναιο τοῦ Ἰανουαρίου πρὸ τοῦ Συναξαρίου τῆς ἑορτῆς τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν πού ἀναφερόμενος σ' αὐτοὺς διακηρύττει:

*«Κάλλει δίον γάρ, τῇ τε πειθοῖ τῶν λόγων,
πειθουσι πάντας τὸν μόνον Κτίστην σέθειν».*

Αὐτὸς ὁ στίχος νομίζω ὅτι μᾶς ὑποδεικνύει μιὰ βασικὴ ἀρχή.

Ἡ Φιλοκαλία καὶ ἡ μαρτυρία της γιὰ τὴν ἐμπειρία πού προϋποθέτει, πρέπει νὰ μετατραπεῖ σὲ Βιοκαλία κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν τριῶν μεγίστων φωστήρων τῆς τρισηλίου θεότητος, ὥστε ὁ φιλοκαλικὸς ἄνθρωπος νὰ μπορέσει νὰ γίνεῖ ὁ ποιήσας καὶ διδάξας.

Αὐτὸ συνιστᾶ μιὰ ἰσχυρὴ πρόκληση καὶ πρόσκληση γιὰ τοὺς συγχρόνους προσκυνητὲς πού ἀδιαλείπτως ἐπικαλοῦνται τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, λαϊκοὺς τε καὶ μοναχοὺς ὥστε νὰ εἰσέλθουν σὲ περιπέτειες ἀντάξιες τοῦ ἀδελφοῦ τους τοῦ περασμένου αἰῶνα καὶ νὰ εἰσέλθουν ἔτσι στὴ νέα χιλιετία, μιὰ χιλιετία ἔνσημη, σηματοδοτημένη ὡς μετὰ Χριστόν. Γιατί αὐτὴ ἡ χιλιετία ἢ θὰ εἶναι ἔνσημη... ἢ δέν θὰ ὑπάρχει! Ὁ φιλοκαλικὸς ἄνθρωπος μαρτυρεῖ γι' αὐτὸ μέ τὴν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ ὑψίστου ἐγγυητῆ γιὰ κάτι τέτοιο: Κύριε, Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με, ἐλέησον τὸ γένος τῶν Ὁρθοδόξων καὶ τὸν κόσμον σου ἅπαντα.

Έκδόσεις: Γ. Γκέλμπεσις
Έλ. Βενιζέλου 9, Άγ. Ανάργυροι
Τηλ. 83.24.170

